

**POKRETNE KNJIŽNICE KAO DIO KNJIŽNIČNE MREŽE
NARODNIH KNJIŽNICA U HRVATSKOJ :
STANJE I RAZVOJNI PLANOVI**

**MOBILE LIBRARIES AS PART OF THE LIBRARY NETWORK OF
PUBLIC LIBRARIES IN CROATIA : THE SITUATION
AND DEVELOPMENT PLANS**

Iva Pezer

Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci
iva@gkvk.hr, ivapezer@gmail.com

Ljiljana Vugrinec

Knjižnica i čitaonica "Fran Galović" Koprivnica
ljiljana@knjiznica-koprivnica.hr

UDK / UDC 021.65
Izlaganje / Conference paper
Priljeno / Received: 8. 12. 2014.

Sažetak

Osnovna je svrha ovoga rada istražiti stanje i planove budućeg razvoja pokretnih knjižnica u Hrvatskoj, u sklopu ispunjavanja odredbi postojećega hrvatskog knjižničnog zakonodavstva te potreba iz prakse. Posebni su ciljevi: opisati stanje pokretnih knjižnica u Hrvatskoj na temelju zadnjih statističkih podataka te predstaviti rezultate provedenog istraživanja o planovima njihovog razvoja. U Hrvatskoj, u 2014. godini djeluje deset bibliobusnih službi, na području devet županija i Grada Zagreba, s ukupno 14 bibliobusnih vozila. U razdoblju unazad petnaestak godina, službe pokretnih knjižnica doživjele su znatan razvitak: osnovane su 4 nove službe, 6 službi je obnovljeno novim vozilima, nabavljena su 4 potpuno nova vozila u postojećim ili novim

službama te stavljena u funkciju još dva rabljena vozila dobivena iz inozemstva kao donacije. Ipak, u jedanaest hrvatskih županija još uvijek ne postoje organizirane službe pokretnih knjižnica, iako u svakoj od njih postoje područja koja nisu pokrivena stacioniranim knjižnicama. Stoga je Komisija za pokretne knjižnice HKD-a 2013. godine provela *Istraživanje o potrebama i planovima razvoja pokretnih knjižnica u Hrvatskoj* u sklopu kojeg je upitnikom za sve županijske matične knjižnice ispitano kakve su njihove stvarne potrebe te kratkoročni i dugoročni planovi razvoja županijskih mreža knjižnica, s osobitim naglaskom na ulogu pokretnih knjižnica u tim planovima. Rezultati ovog istraživanja, zajedno s podacima o aktualnom stanju bibliobusnih službi koje redovito godišnje prikuplja Komisija za pokretne knjižnice, daju cjelovitu sliku stanja u pokretnom knjižničarstvu Republike Hrvatske u 2014. godini, kao i projekciju potreba za iduće višegodišnje razdoblje.

Ključne riječi: pokretne knjižnice, bibliobusne službe u Hrvatskoj, Komisija za pokretne knjižnice, Hrvatsko knjižničarsko društvo, bibliobusi

Summary

The primary purpose of this paper is to examine the situation and plans for future development of mobile libraries in Croatia, in the context of fulfilling the provisions of the existing Croatian legislation and the need for library practices. The specific objectives are: to describe the state of mobile libraries in Croatia on the basis of past statistics and present the results of the study plans of their development. In Croatia, in 2014 operates ten bibliobus services in the field of nine counties and the City of Zagreb, with a total of 14 bibliobus vehicles. During the past fifteen years, mobile library services have experienced a significant development: there were established four new services, six service was reestablished with new vehicles, four brand new vehicles were purchased in existing or new services, and two used vehicles obtained from abroad as donations are in function. However, in eleven Croatian counties there are still no organized mobile library services, although in each of them there are areas that are not provided with stationed libraries. Therefore, the Commission for the mobile libraries HKD in 2013 carried out a study about needs and development plans of mobile libraries in Croatia within which a questionnaire to all county libraries examined what their real needs, short-term and long-term plans for the development of the county library network, with particular emphasis on the role of mobile libraries in these plans. The results of this study, together with the information about current state bibliobus services that regularly annually collects Commission for mobile libraries, gives a complete picture of the situation in movable librarianship the Republic of Croatia in 2014, and the screenings of needs for the next multi-year period.

Keywords: mobile libraries, bibliobus service in Croatia, the Commission for the mobile library, Croatian Library Association, bibliobuses, bookmobile

1. Uvod

Hrvatski Zakon o knjižnicama¹ propisuje da su sve općine i gradovi u Hrvatskoj “dužni osnovati narodnu knjižnicu kao javnu ustanovu...”, odnosno, “obavljanje djelatnosti narodne knjižnice posebnim ugovorom povjeriti narodnoj knjižnici u drugoj općini ili gradu”. No, sve jedinice lokalne samouprave nisu ispunile ovu zakonsku obvezu, a i postojeće stacionirane narodne knjižnice ne pokrivaju Hrvatsku ravnomjerno.² Prema podacima Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu za 2013. godinu, u 127 gradova i 429 općina u Hrvatskoj djeluju 203 narodne knjižnice u gradovima i općinama; u još 133 jedinice lokalne samouprave knjižničnu uslugu pružaju pokretne knjižnice,³ dok 2 grada i 262 općine u 2013. godini nisu imale knjižnicu, niti knjižničnu uslugu u bilo kojem obliku.⁴ Rezultat je to dijelom različite gospodarske razvijenosti pojedinih krajeva, ali i posljedica specifičnih demografskih i prometnih značajki Hrvatske. Mnogo općina s mnogo malih, raštrkanih naselja, s malim brojem stanovnika;⁵ skromni općinski proračuni koji često u ruralnim područjima ovise pretežno o niskom dohotku od poljoprivredne djelatnosti; slaba prometna povezanost (praksa pokazuje kako javni prijevoz u većini ruralnih područja gotovo i ne postoji) – osnovni su razlozi zbog kojih je u mnogim sredinama vrlo otežano, a u nekima i nemoguće, osnivati i održavati stacionirane knjižnice. Iz navedenog proizlazi da praktično sve hrvatske županije imaju idealne uvjete za organiziranje dijela javno dostupnih knjižničnih usluga upravo u pokretnom obliku.

¹ Zakon o knjižnicama. // Narodne novine, 105 (1997-10-09) [citirano: 2015-03-18]. Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1997_10_105_1616.html

² Općine / gradovi bez narodne knjižnice. // NSK : Hrvatski zavod za knjižničarstvo, 2013. [citirano: 2015-03-18]. Dostupno na: <http://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2014/01/Podru%C4%8Dja-bez-narodnih-knji%C5%BEnica-2013.pdf>

³ Podatak iz Analize stanja bibliobusnih službi u Republici Hrvatskoj za 2013. Komisije za pokretne knjižnice Hrvatskoga knjižničarskog društva.

⁴ Poslovanje i usluge narodnih knjižnica u Republici Hrvatskoj u godini 2013. // NSK : Hrvatski zavod za knjižničarstvo, 2014. [citirano: 2015-03-18]. Dostupno na: <http://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2012/01/Poslovanje-i-usluge-narodnih-knji%C5%BEnica-u-Republici-Hrvatskoj-u-godini-2013.pdf>

⁵ Prema Popisu stanovništva iz 2011. godine, Republika Hrvatska ima 4.290.612 stanovnika, 21 županiju (uključujući Grad Zagreb), 429 općina, 127 gradova i 6.756 naselja. Prosječan broj naselja u hrvatskim županijama je 322; broj stanovnika u općinama prosječno se kreće oko 3.000, a broj naselja po jednoj općini prosječno je 11.

2. Zašto pokretne knjižnice?

Prema IFLA-inim *Smjernicama za pokretne knjižnice*, kao osnovna svrha svake službe pokretne knjižnice navodi se “promicati jednakopravnost u pružanju knjižničnih usluga povećanjem mogućnosti pristupa istima”.⁶ Nadalje, iste *Smjernice* govore o pokretnim knjižnicama kao “održivom i isplativom⁷ načinu pružanja usluga stanovnicima koji su u nepovoljnom položaju kada je riječ o pristupu stacioniranoj knjižnici”. To najčešće podrazumijeva upravo stanovništvo malih naselja, udaljenih od većih središta u kojima postoje knjižnice.

Hrvatski Standardi za narodne knjižnice⁸ u Članku 15. navode: “Pokretna knjižnica je privremeni ili stalni oblik opsluživanja korisnika u malim, razasutim naseljima ili u pravnim osobama gdje nema uvjeta za druge oblike djelovanja narodne knjižnice”. Standardi za pokretne knjižnice⁹ dodatno pojašnjavaju što su to bibliobusi (jer su u hrvatskoj bibliobusi još uvijek jedini oblik pokretnih knjižnica) te u kojim se slučajevima uspostavljaju stajališta pokretne knjižnice. Prema Članku 54., “Bibliobus je pokretna knjižnica koja ima osoblje i opremu što omogućuje pružanje knjižničke usluge ... te svojom pokretljivošću omogućuje da se istim fondom i osobljem služi više međusobno udaljenih područja u istom danu”. U Članku 56. navodi se kako “u manjim gradovima ili općinama s manje od 5.000 stanovnika bibliobus može zamijeniti stacionirani ogranak narodne knjižnice ... ako ogranci ne mogu biti dostupni svim stanovnicima toga područja ...”, a “u naseljima do 1.000 stanovnika,

⁶ Smjernice za pokretne knjižnice / prerađeno izdanje priredila radna skupina IFLA-ine Sekcije za narodne knjižnice na čelu s Ianom Stringerom ; [s engleskog prevela Sanja Kovačević]. 1. hrvatsko izd. (prema 2. prerađenom izd. izvornika). Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011. Str. 11.

⁷ Prema procjenama iz prakse, na temelju iskustva pojedinih županijskih matičnih službi, osnivanje općinske knjižnice s minimalnim fondom od 5.000 jedinica građe, u prostoru od minimalnih 100 m² koji treba urediti i opremiti, s jednim zaposlenikom, može stajati okvirno 1.000.000 kuna. Troškovi redovne djelatnosti (plaća zaposlenika, materijalni i programski troškovi i sl.) zahtijevaju daljnjih 200.000 kuna godišnje, što su za male općine često nedostižni iznosi. S druge strane, troškovi pokretnih knjižnica, koje s istim vozilom, fondom i djelatnicima opslužuju više jedinica lokalne samouprave, mogu biti višestruko jeftiniji, jer ih više općina zajednički dijeli. Kada se u podupiranje usluge na svom području sufinanciranjem uključi i regionalna samouprava, te Ministarstvo kulture RH, taj trošak za same općine – korisnice može biti još prihvatljiviji.

⁸ Standardi za narodne knjižnice. // Narodne novine, 58 (1999-06-09). [citirano: 2015-03-18]. Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/270810.html>

⁹ Standardi za pokretne knjižnice. // Narodne novine, 58 (1999-06-09). [citirano: 2015-03-18]. Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/270810.html>

odnosno u razasutim područjima s manje od 2.000 stanovnika, bibliobus u pravilu ima prednost pred stacioniranom knjižnicom”.

Poslanje i djelovanje pokretnih knjižnica u Europi i u cijelom svijetu, pa tako i u Hrvatskoj, usmjereno je, dakle, najčešće na omogućivanje dostupnosti i pružanje osnovnih knjižničnih usluga stanovništvu malih naselja, udaljenih od većih središta, koje nema mogućnost korištenja drugih knjižnica. Stajališta bibliobusa često su smještena uz dječje vrtiće i škole, pa su među najčešćim korisnicima upravo djeca od najranije dobi. Vrlo su važni programi i podrška poticanju čitanja koje u suradnji sa školama i vrtićima provode knjižničari pokretnih knjižnica. Bibliobusi također posjećuju različite specijalne ustanove i pružaju uslugu njihovim štićenicima – u bolnicama, zatvorima, domovima za starije i nemoćne i sl. Osobe treće životne dobi i osobe s invaliditetom također su česti korisnici pokretnih knjižnica, i sl.

Čak i u uvjetima kada su virtualne usluge sve dostupnije, a knjižnična građa i druge knjižnične usluge mogu se koristiti i online, razvoj i primjena tehnologije koja je uobičajena u većim središtima, pa čak i u manjim gradovima, ne može se poistovjetiti s onom u malim općinama i naseljima u koja odlaze pokretne knjižnice. U takvim krajevima nije rijetkost da nema niti kvalitetnog signala za mobitel, a mogućnosti korištenja interneta također su vrlo ograničene, ili uopće ne postoje. Stanovništvo je u pravilu slabije kupovne moći pa nema mogućnosti kupovanja potrebne opreme, niti plaćanja internet-skih usluga, a često nema niti dovoljno znanja za korištenje suvremenih tehnologija, osobito kad se radi o starijim korisnicima. Stoga u slučaju pokretnih knjižnica “pokrivenost” nekog područja njihovom uslugom u pravilu ujedno doslovno znači i “dostupnost” tih usluga, jer bez pokrivenosti područja stajalištima pokretne knjižnice, najčešće ne bi moglo biti ni dostupnosti bilo kakvih knjižničnih usluga za stanovništvo.

Uza svoju osnovnu ulogu – omogućivanje dostupnosti izvora informacija i literature potrebne za formalno i neformalno obrazovanje, za poticanje vještine čitanja i raznih oblika pismenosti, te za cjeloživotno učenje i kvalitetno provođenje slobodnog vremena u čitanju iz užitka – i pokretne knjižnice, kao i gradske ili općinske, provode niz projekata te organiziraju programe i aktivnosti namijenjene različitim dobnim i različitim interesnim skupinama korisnika. Na svojim stajalištima, za korisnike organiziraju književne susrete, kazališne predstave, čitateljske klubove, izložbe, predavanja, radionice itd. Pokretne knjižnice također omogućuju građanima besplatan pristup internetu i računalnoj tehnologiji, organiziraju obrazovne programe za razvoj informatičke i informacijske pismenosti, te u svemu tome redovito surađuju s općinama,

školama, udrugama i različitim drugim ustanovama na svom terenu, kako bi pružale što kvalitetnije usluge građanima.

Iskustva zaposlenika bibliobusnih službi pokazuju kako njihovi korisnici itekako dobro prepoznaju i cijene sve navedene dobrobiti pokretnih knjižnica. Dolasci bibliobusa i mogućnost korištenja njegovih usluga, ali i osobni kontakti, informacije i pouka koju im pružaju knjižničari pokretne knjižnice, vrlo su dragocjeni brojnim bibliobusnim korisnicima, tim više što je upravo bibliobus za mnoge od njih prva knjižnica, a za neke i jedina knjižnica koju su u životu imali prigodu koristiti. Zbog toga slobodno možemo reći kako su pokretne knjižnice jednako važne za područja koja obilaze, kao i mjesne stacionirane knjižnice za zajednice u kojima djeluju, a možda i više, jer bibliobus je ne samo informacijski punkt i mjesto za posudbu knjiga, nego u pravom smislu mjesto susreta i društvenog događanja na stajalištima. Povrh svega, pokretna knjižnica često je i jedina kulturna ustanova u mnogim mjestima u koja dolazi, jedina pristupna točka osnovnom kulturnom i obrazovnom sadržaju za mnoge korisnike u mjestu prebivanja, što je osobito važno kada zbog različitih objektivnih razloga ti stanovnici nisu u mogućnosti odlaziti u druga mjesta kako bi koristili slične sadržaje i usluge.

3. Pokretne knjižnice u Hrvatskoj – stanje i perspektive

U 9 hrvatskih županija i na području Grada Zagreba uvažene su preporuke IFLA-inih smjernica i odredbe hrvatskih Standarda te je u Hrvatskoj organizirano i u 2014. godini djeluje ukupno 10 službi pokretnih knjižnica, s ukupno 14 bibliobusnih vozila. Ali, još uvijek u 11 županija ne postoje organizirane takve službe.

U sklopu kampanje Hrvatskoga knjižničarskog društva *Imam pravo znati, imam pravo na knjižnicu*¹⁰ tijekom 2011. i 2012. godine organizirane su radionice *Partnerstvo u uspostavi knjižnica i knjižničnih usluga* održane u Sv. Martinu na Muri, Velikoj Gorici, Osijeku i Splitu,¹¹ namijenjene knjižničarima i predstavnicima lokalne i regionalne uprave i samouprave pojedinog područja. Kroz održana izlaganja voditelja županijskih matičnih službi o njihovim županijskim knjižničnim mrežama, radionice su pokazale da gotovo

¹⁰ Imam pravo znati, imam pravo na knjižnicu [citirano: 2014-06-12]. Dostupno na: http://www.hkdrustvo.hr/pravo_na_knjiznicu.

¹¹ Imam pravo znati, imam pravo na knjižnicu : obavijesti [citirano: 2014-06-12]. Dostupno na: http://www.hkdrustvo.hr/pravo_na_knjiznicu/novosti.

sve županijske matične knjižnice vide daljnji razvoj mreže narodnih knjižnica u svojim županijama također i kroz osnivanje novih ili kroz unapređenje rada postojećih službi pokretne knjižnice, radi ostvarivanja većeg obuhvata stanovnika knjižničnim uslugama.

Izrada *Nacrta Strategije razvoja narodnih knjižnica za razdoblje 2013.-2015.*¹² potaknula je u stručnoj zajednici na nacionalnoj razini još intenzivniju raspravu i konkretnija razmišljanja o mogućoj većoj ulozi pokretnih knjižnica u postojećim mrežama narodnih knjižnica, poglavito zbog ekonomičnosti takvog rješenja za općine s malim brojem stanovnika na teritorijalno velikom području, kakvih ima mnogo u svim dijelovima Hrvatske.¹³

Komisija za pokretne knjižnice Hrvatskoga knjižničarskog društva preko svojih članova bila je aktivno uključena u održavanje radionica u sklopu kampanje *Imam pravo znati, imam pravo na knjižnicu*, te u izradu prijedloga *Nacrta Strategije razvoja narodnih knjižnica 2013.-2015.* kao i u javnu raspravu o ovom dokumentu. Ali, usprkos postojanju načelne suglasnosti, ne samo u Komisiji za pokretne knjižnice, nego i na razini županijskih matičnih knjižnica, kao i na razini šire stručne zajednice, kako je potreban veći broj i još bolja organizacija službi pokretnih knjižnica u Hrvatskoj, što je vidljivo iz teksta spomenute *Strategije*, uočen je nedostatak podataka koji bi mogli poslužiti kao podloga za konkretno dugoročno planiranje razvoja pokretnog knjižničarstva u Hrvatskoj, kao i potrebnih financija za tu svrhu.

Komisija za pokretne knjižnice potaknula je, stoga, i jedinstvenim upitnikom provela *Istraživanje o potrebama i planovima razvoja pokretnih knjižnica u Hrvatskoj*, namijenjeno svim županijskim matičnim knjižnicama u Hrvatskoj. Ispitane su i utvrđene stvarne potrebe i planovi matičnih knjižnica za unapređivanjem i širenjem županijskih mreža narodnih knjižnica, s posebnim naglaskom na planove i potrebe za uspostavom ili unapređenjima službi pokretnih knjižnica. Dobiveni su vrlo konkretni podaci koji se mogu iskoristiti ne samo za pripremu strateških dokumenata, nego i kao temelj zajedničkog nastupanja knjižnica prema Ministarstvu kulture Republike Hrvatske i prema drugim mogućim financijerima s ciljem održanja dostignutog stupnja razvoja te daljnjeg unapređivanja pokretnog knjižničarstva u Hrvatskoj, u sklopu ukupnog razvoja narodnih knjižnica i knjižnične djelatnosti u cjelini.

¹² Nacrt strategije razvoja hrvatskog narodnog knjižničarstva 2013.-2015. // Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2012. [citirano 2015-03-18.]. Dostupno na: http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/alib/datoteke/file/STRATEGIJA_RAZVOJA_NAR_KNJ_RH_21-9.doc.

¹³ Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. - Prvi rezultati po naseljima [citirano: 2015-03-18]. Dostupno na: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2011/SI-1441.pdf

Prvi rezultati upitnika predstavljeni su stručnoj zajednici u Koprivnici, 19. travnja 2013. godine na 11. okruglom stolu o pokretnim knjižnicama u Republici Hrvatskoj¹⁴ “Mi imamo bibliobus! A vi?”. Za potrebe ovog rada, korišteni su dodatno još i noviji statistički podaci o stanju bibliobusnih službi u Hrvatskoj u 2013. godini te aktualne informacije o unapređenjima koja su ostvarena u hrvatskim pokretnim knjižnicama u 2014. godini.

3.1. Stanje bibliobusnih službi Republike Hrvatske u 2013. godini

Komisija za pokretne knjižnice Hrvatskoga knjižničarskog društva od samog osnivanja 2001. godine, redovito jednom godišnje ispituje, prikuplja te analizira stanje i trendove u poslovanju svih službi pokretnih knjižnica u Republici Hrvatskoj pomoću jedinstvenih godišnjih statističkih upitnika.¹⁵ Analiza upitnika za 2013. godinu¹⁶ slijedi u nastavku.

3.1.1. Bibliobusne službe i vozila

U Republici Hrvatskoj u 2013. godini ukupno je djelovalo deset službi pokretnih knjižnica, s dvanaest bibliobusa. To su službe u Bjelovaru (Bjelovarsko-bilogorska županija), Čakovcu (Međimurska županija), Karlovcu (Karlovačka županija), Koprivnici i Križevcima (Koprivničko-križevačka županija), Osijeku (Osječko-baranjska županija), Rijeci – gradski i županijski bibliobus (Primorsko-goranska županija), Vinkovcima (Vukovarsko-srijemska županija), Zadru (Zadarska županija) i Zagrebu – 2 bibliobusa (Zagrebačka županija i Grad Zagreb).

Početkom 2014. godine nabavljena su i stavljena u funkciju još dva vozila – po jedno u Karlovačkoj i Zadarskoj županiji, tako da trenutno (2014., jesen) u Hrvatskoj djeluje ukupno 14 bibliobusa u 10 bibliobusnih službi.

Na područjima koja pokrivaju svojom uslugom, pokretne knjižnice su često prvi i jedini oblik knjižnice dostupan stanovništvu u njihovim mjestima

¹⁴ Hrvatsko knjižničarsko društvo : Skupovi [citirano: 2014-06-12]. Dostupno na: <http://hkdrustvo.hr/skupovi/materijali/229>

¹⁵ Vugrinec, Ljiljana. Komisija za pokretne knjižnice HKD-a. // Pokretne knjižnice u Hrvatskoj : zbornik radova / 10. okrugli stol o pokretnim knjižnicama i 4. festival hrvatskih bibliobusa “Od kočije do suvremenog bibliobusa”, Karlovac, 15. travnja 2011. Uredile Ljiljana Vugrinec, Ljiljana Črnjar, Frida Bišćan. Zagreb, Hrvatsko knjižničarsko društvo; Karlovac, Gradska knjižnica “Ivan Goran Kovačić”, 2012.

¹⁶ Anketni upitnik za službe pokretnih knjižnica Republike Hrvatske, stanje 31. prosinca 2013. godine.

boravka. Devet bibliobusnih službi djeluje pri županijskim matičnim knjižnicama u Bjelovaru, Čakovcu, Karlovcu, Koprivnici, Osijeku, Rijeci, Vinkovcima, Zadru i Zagrebu. Samo jedna služba organizirana je uz gradsku knjižnicu koja nema matičnu funkciju – Bibliobusna služba Križevci, koja djeluje u sklopu Gradske knjižnice “Franjo Marković” u Križevcima. Većina hrvatskih bibliobusa koji su djelovali tijekom 2013. i 2014. godine izgrađena je na kamionskim ili autobusnim podvozjima, njih ukupno dvanaest. Dva bibliobusa uređena su u kombi vozilima.¹⁷ Hrvatski bibliobusi, osim jednog od dva karlovačka i koprivničkog bibliobusa, u 2013. godini nisu imali garaže. Zbog visoke cijene ugradnje, većina hrvatskih bibliobusa, osim jednoga zadarskog bibliobusa, također nema ugrađene ni rampe za invalide.

3.1.2. Područje djelovanja

Hrvatski bibliobusi obilaze područja 10 županija, odnosno 133 jedinice lokalne samouprave, a to su 113 općina i 20 gradova, gdje su u 2013. godini sveukupno imali 438 stajališta. U 2013. godini, bibliobusi su prešli ukupno 175.528 km. Najdalja stajališta udaljena su im više od 100 km od sjedišta, dok je udaljenost do stajališta u prosjeku 52,75 km. Prosjek prijedjenih kilometara godišnje po vozilu je 14.628 km. Velika udaljenost do stajališta pokazuje da bi u većim županijama bilo dobro imati više vozila koja bi bila smještena pri većim gradskim knjižnicama te bi lakše obilazila područje koje gravitira tim gradovima. Naravno, prvenstveni cilj je i nadalje uspostaviti pokretne knjižnice u županijama koje još nemaju takvu uslugu jer u svakoj županiji postoje veća ili manja područja koja su nepokrivena knjižničnom uslugom i gdje bi pokretne knjižnice u pravilu mogle biti jedini dostupan način da se to ostvari.

3.1.3. Zaposlenici i radno vrijeme

U bibliobusnim službama u 2013. godini bilo je zaposleno ukupno 32 djelatnika. Od toga je 12 zaposlenika u Zagrebu, jer oba zagrebačka bibliobusa rade u dvije smjene, dok sve ostale službe rade samo u jednoj smjeni.

¹⁷ Jedan kombi-bibliobus nabavljen je u Križevcima 2009. godine, a drugi od početka 2014. djeluje u Karlovcu. Na kamionskim podvozjima izgrađeno je osam bibliobusa, dok autobusna podvozja imaju četiri bibliobusa – oba zadarska, jedan od dva zagrebačka i osječki bibliobus. Razlog nabave većeg broja kamionskih podvozja najčešće je niža cijena, iako bi autobusna podvozja omogućila nabavu većih vozila, s većom mogućnošću prilagodbe knjižničnoj funkciji, ali visoku cijenu skupih autobusa knjižnice u Hrvatskoj teško mogu pokriti.

U prosjeku u jednoj bibliobusnoj službi, ako izuzmemo zagrebačku, rade po 2 zaposlenika, što je za većinu službi nedovoljno. Postojeći Standard (1999) propisuje da bi u vozilu srednje veličine u jednoj smjeni trebala biti zaposlena minimalno 3 djelatnika. Broj radnih dana za korisnike u prosjeku je 4,8, a radnih sati za korisnike tjedno 32,5. Glavni razlog zašto ostali bibliobusi ne rade u dvije smjene je nedostatak financijskih sredstava.

3.1.4. Korisnici i korištenje

U 2013. godini, hrvatski bibliobusi imali su ukupno 13.134 upisanih korisnika, od toga 8.594 djece ili 65 posto i 4.540 odraslih ili 35 posto. Korisnici su posjetili bibliobuse ukupno 133.126 puta i posudili 400.874 jedinice građe. Ovdje treba naglasiti iskustvo iz prakse, koje pokazuje kako stvarnih korisnika bibliobusa ima i znatno više jer se na jednu iskaznicu u bibliobusu često posuđuje građa za više članova obitelji. To je uobičajeno iskustvo i u putujućim knjižnicama diljem svijeta. Većina vozila radi samo u jednoj smjeni, a stajališta su međusobno često dosta udaljena, zbog toga većina bibliobusa radi prema dvotjednom rasporedu i na stajalištu su kratko, neki samo 30 minuta, rijetko sat i više. Za pretpostaviti je da bi broj posjeta i posuđene građe bio još i veći kad bi bibliobusi mogli na stajalištima stajati dulje i dolaziti češće.

3.1.5. Knjižnični fond bibliobusa

Ukupno bibliobusi imaju u fondovima 200.237 jedinica građe. Godišnja nabava u 2013. godini ukupno je iznosila 9.747 jedinica knjižnične građe. Neknjižnu građu posjeduje 8 bibliobusa, dok časopise imaju u fondu dva bibliobusa. Iako se struktura knjižnične građe posljednjih godina mijenja te sve više osim knjiga ulaze u fondove i druge vrste građe, te promjene još uvijek nastupaju dosta sporo, prije svega zbog toga što ovaj naraštaj hrvatskih bibliobusa većinom još uvijek nije prilagođen novim potrebama interijerom i postojećom opremom.

3.1.6. Računalno poslovanje i oprema

U bibliobusima, kao i u hrvatskim knjižnicama, ne postoji jedinstveni program za knjižnično poslovanje. Bibliobusi koriste 3 različita programa:

CROLIST, MetelWin i ZaKi, ovisno o tome koji program koristi njihova matična knjižnica. Još samo jedan bibliobus nema automatizirano knjižnično poslovanje, a online vezu s matičnom knjižnicom ima 8 bibliobusa. Internet u vozilima većinom još nije dostupan korisnicima, a ponegdje ni djelatnicima. Jedan od glavnih razloga tome je još uvijek nedovoljno razvijena infrastruktura pružatelja internetskih usluga i pripadajuće tehnologije u pojedinim područjima, ali i skupo korištenje takvih usluga za knjižnice. Dodatni razlog je već spomenuta neprilagođenost interijera i opreme u postojećim vozilima, koju bi u tu svrhu trebalo osuvremeniti i prilagoditi novim potrebama.

3.1.7. Programi i posjete korisnika

U 2013. godini, održano je u bibliobusima ili u organizaciji pokretnih službi ukupno 365 programa (309 za djecu i 56 za odrasle) koje je posjetilo 6.919 posjetitelja. Programi su namijenjeni različitim skupinama korisnika: djeci i/ili odraslima, stanovnicima u malim i zabačenim mjestima, štíćenicima domova umirovljenika, pacijentima specijalnih bolnica i štíćenicima ustanova za osobe s teškoćama, zatvorenicima, beskućnicima, nacionalnim manjinama kao i učenicima u školama te polaznicima dječjih vrtića koje bibliobusi posjećuju. Najveći broj korisnika u bibliobusima su djeca, uzrasta do 15 godina, i najveći broj programa namijenjen je upravo njima. Najčešće se održavaju poduke korisnika za korištenje knjižnicom, manifestacije, akcije za poticanje čitanja, pričaonice, igraonice, rješavanje informacijskih zahtjeva itd. Povremeno se organiziraju književni susreti, kvizovi, natjecanja, kazališni programi, prikazivanje filmova, programi o EU, izložbe itd.

3.1.8. Financiranje bibliobusnih službi¹⁸

Nabava vozila za pokretnu knjižnicu u pravilu je značajan izdatak jer se radi o specijalnom vozilu koje se ne proizvodi serijski, nego se mora prilago-

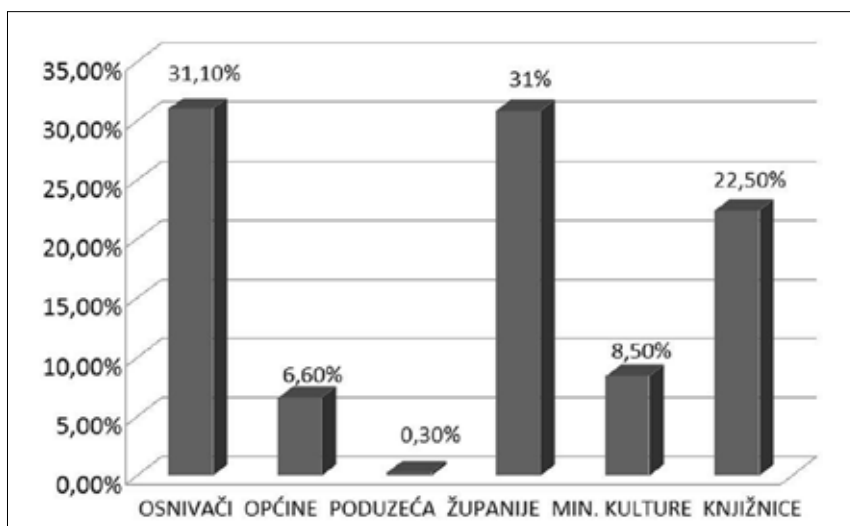
¹⁸ Kod financiranja pokretnih knjižnica treba razlikovati dvije osnovne vrste troškova: prvo su troškovi nabave, uređenja i opremanja samog vozila, a drugo su troškovi redovne djelatnosti pokretne službe, koji okvirno obuhvaćaju plaće i druge troškove za zaposlenike bibliobusnih službi, namjenska sredstva za nabavu knjižnične građe i za programsku djelatnost te materijalne troškove (gorivo, održavanje i popravci vozila itd.)

diti potrebama pojedinog naručitelja.¹⁹ Rok trajanja takvih specijalnih vozila, prema procjenama i iskustvu iz prakse, iznosi maksimalno 15-20 godina, što znači da se već kod planiranja organiziranja pokretne službe, mora predvidjeti i trošak obnove vozila nakon najviše dva desetljeća rada.

U Hrvatskoj, u nabavu vozila za nove službe, kao i u obnovu vozila u postojećim službama, uključuje se od 2002. godine Ministarstvo kulture Republike Hrvatske iznosom do 50 posto, dok drugi dio sredstava osigurava lokalna zajednica – većinom Županije, dijelom gradovi kao osnivači matičnih knjižnica, te knjižnice same iz svojih sredstava, odnosno iz sredstava prikupljenih donacijama i od pokrovitelja. Dio postojećih vozila u hrvatskim bibliobusnim službama dobiven je iz inozemnih donacija (*Osijek, Zadar*), a jedan dio nabavljen je kroz EU projekte (*Zadar, Karlovac*).

Financiranje redovne djelatnosti bibliobusnih službi razlikuje se od županije do županije. Ministarstvo kulture RH redovito sufinancira i godišnju nabavu knjižnične građe u bibliobusima. Za ovu svrhu, namjenska sredstva u pojedinim sredinama izdvajaju i županije, ali nažalost još uvijek ne u svima. Sredstva za građu te plaće djelatnicima, materijalne i ostale troškove osiguravaju i gradovi kao osnivači knjižnica u sklopu kojih djeluju pokretne službe. Sve više knjižnica namiruje troškove održavanja službi pregovaranjem i sklapanjem ugovora o sufinanciranju s općinama i gradovima – korisnicima usluge, te sa županijama kao većinskim financijerima pokretnih knjižnica u sve više sredina. Ukupno financiranje redovne djelatnosti bibliobusnih službi Republike Hrvatske u 2013. iznosilo je 5.788.145,99 kuna.

¹⁹ Cijene bibliobusa ovise o vrsti podvozja (kamion, autobus, kombi) i o veličini vozila, kao i o proizvođaču, a razlikuju se i ovisno o zemlji u kojoj se bibliobus proizvodi. Ukupna cijena vozila sastoji se od dvije osnovne stavke: cijene samog podvozja i potrebnog preuređenja te ugradnje tehničkih dodataka potrebnih za obavljanje zadaća pokretne knjižnice, te od cijene unutrašnjeg uređenja i opremanja namjenskom knjižničnom opremom i potrebnim uređajima. Aktualne cijene novih bibliobusa u pojedinim europskim zemljama, prema dostupnim podacima kojima raspolaže Komisija za pokretne knjižnice HKD-a, kreću se od 232.000 € u Hrvatskoj ili 250.000 € u Mađarskoj za bibliobuse na kamionskom podvozju, pa do 280.000 € u Sloveniji ili 320.000 € u Finskoj za bibliobuse na autobusnom podvozju.

Grafički prikaz: Financiranje bibliobusnih službi u 2013. godini u %
(Izvor: Arhiva Komisije za pokretne knjižnice HKD-a)

3.2. Istraživanje o potrebama i planovima razvoja pokretnih knjižnica u Republici Hrvatskoj

Na poticaj Komisije za narodne knjižnice HKD-a, provedeno je u veljači 2013. godine istraživanje o planovima razvoja županijskih mreža narodnih knjižnica, s posebnim naglaskom na ulogu pokretnih knjižnica u njima.²⁰ Istraživanje je provedeno u svih 20 županijskih matičnih knjižnica i Gradu Zagrebu upitnikom koji je razaslan elektroničkom poštom, a bio je adresiran na voditelje županijskih matičnih službi, koji su bili zamoljeni da ispune upitnik u suradnji s ravnateljima županijskih matičnih knjižnica. Sve županijske matične službe odazvale su se i ispunile upitnik.

Upitnik je sadržavao četiri skupine pitanja. I. Općenito (statički podaci o županiji); II. Stanje županijskih mreža knjižnica u 2012.; III. Planovi razvoja postojećih službi pokretnih knjižnica te IV. Planovi razvoja županijskih mreža narodnih knjižnica u cjelini.

²⁰ Upitnik za županijske matične knjižnice Republike Hrvatske o mjestu i ulozi pokretnih knjižnica u sadašnjim i planiranim županijskim mrežama narodnih knjižnica, 2013. godina.

3.2.1. *Općenito*

Statistički podaci o broju, vrsti i veličini jedinica lokalne samouprave te broju stanovnika iskazani u prvoj skupini pitanja, a temeljeni na Popisu stanovništva u Republici Hrvatskoj iz 2011. godine,²¹ dodatno potvrđuju posredstvom Komisije za pokretne knjižnice često isticanu činjenicu da se praktično sve županije u Republici Hrvatskoj sastoje od mnogo malih općina, s još više razbacanih malih naselja, što ih čini idealnim područjem za uspostavu pokretnih knjižničnih usluga.

Za takva područja s mnogo razbacanih naselja, s malim brojem stanovnika, samo u iznimnim okolnostima opravdano je i racionalno uspostavljati stacioniranu knjižnicu, budući da većini stanovnika pojedine općine koji žive u razbacanim okolnim naseljima ta knjižnica ionako nije dostupna jer su od nje udaljeni po više kilometara, a najčešće bez primjerenoga javnog prijevoza.

Kada u takvoj županiji ne postoji organizirana služba pokretne knjižnice, to automatski znači da većina stanovnika koja živi izvan gradova ili većih općinskih naselja, tj. daleko od postojećih gradskih i možda općinskih knjižnica, nema nikakvu mogućnost korištenja bilo kakve knjižnične usluge. To se posebno odnosi na stanovništvo koje nije samostalno u korištenju prijevoza tj. na djecu i mlade, starije osobe, kao i osobe s invaliditetom, ali i sve druge koji ili nemaju ili ne mogu voziti npr., osobni automobil kojim bi se mogli dovesti do većeg središta radi korištenja knjižničnih usluga, a s druge strane ne postoji ni javni prijevoz koji bi u tu svrhu mogli koristiti.

3.2.2. *Stanje županijskih mreža knjižnica u 2012.*

Prikupljeni podaci pokazali su kako je u županijama koje imaju organizirane službe pokretnih knjižnica, pokrivenost područja knjižničnim uslugama prosječno 75 posto (čak više od 90 posto u pojedinim županijama), dok u županijama koje nemaju pokretne službe ta pokrivenost pada na prosječno 44 posto. Bibliobusi kao jedine knjižnice djeluju u točno 100 općina.

Upravo pozitivno iskustvo županija koje imaju organizirane pokretne knjižnice, uz postojeći zakonski okvir, predstavlja jedan od glavnih razloga zašto i ostale županije većinom žele i/ili planiraju u sklopu mreža uspostaviti i pokretne usluge, bez obzira imaju li na svome području više ili manje

²¹ Popis stanovništva 2011. [citirano: 2014-06-12]. Dostupno na: <http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/censuslogo.htm>

osnovanih stacioniranih gradskih i općinskih knjižnica. Takvo razmišljanje u potpunosti je u skladu sa suvremenim trendovima u Europi i u svijetu, gdje su pokretne knjižnice zbog svoje prilagodljivost i ekonomičnosti obvezna dopuna stacioniranim knjižničnim uslugama, osobito u rijetko naseljenim područjima s malo stanovnika te za posebne skupine korisnika sa specifičnim potrebama.²²

3.2.3. Planovi razvoja postojećih službi pokretnih knjižnica

Istraživanje je pokazalo da se različita unapređenja rada postojećih pokretnih knjižnica planiraju u svih 10 službi. U tri službe planirana je zamjena starih vozila novima (*Ošijek, Rijeka i Zagreb*), jer je postojećim vozilima istekao rok trajanja te prijeti smanjivanje opsega djelatnosti, pa i ukidanje cijelih službi ukoliko se ne nabave nova vozila. U ostalih sedam službi planirana je dodatna smjena rada, zapošljavanje dodatnih djelatnika u službi, širenje mreže stajališta i/ili uvođenje novih oblika rada (*Bjelovar, Čakovec, Karlovac, Koprivnica, Križevci, Vinkovci, Zadar*).

Zbog obuhvata velikog terena i velikog broja stajališta na područjima koja bibliobusi obilaze, u većini službi postoji izražena potreba za nabavom dodatnoga, drugog vozila, a u svakom slučaju za vozilima koja će raditi u dvije smjene.

U međuvremenu, početkom 2014. godine, dvije službe (*Zadar i Karlovac*) uspjele su zaista i proširiti djelatnost nabavom dodatnih vozila. Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić" Karlovac nabavila je bibliokombi financijskim sredstvima IPA Projekta prekogranične suradnje Hrvatska – Bosna i Hercegovina pod nazivom MOBILLL (Mobil libraries service for life long learning in rural communities of Karlovac County and Una Sana Canton). To je drugo vozilo u karlovačkoj službi. Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić" Karlovac (RH) bila je vodeći partner Projekta, a Javna ustanova Kantonalna

²² Po razvijenosti knjižničnih sustava, pa tako i pokretnih knjižnica, u svijetu su najpoznatije skandinavske knjižnice: početkom 2000-tih Finska je imala 198 bibliobusa, Švedska 110, Danska 50, a Norveška 34 (Mullylä, Ritta. Still rolling! // *Scandinavian Library Quarterly*, 36/1 2003., <http://slq.nu/?article=still-rolling>). Iako je i u Skandinaviji broj bibliobusa posljednjih godina padao uslijed globalne gospodarske krize, primjerice, u Finskoj, koja je po broju stanovnika (5.347.269) vrlo slična Hrvatskoj, djelovala su u 2011. ukupno 153 bibliobusa (Finish Public Library Statistics, <http://tilastot.kirjastot.fi/en-gb/basicstatistics.aspx?AreaKey=Y2011T1N1>). Bliži primjer imamo u susjednoj Republici Sloveniji, koja ima na pola manje stanovnika od Hrvatske (cca 2.000.000), a ima bolju pokrivenost pokretnim knjižnicama nego Hrvatska – ukupno je organizirano 12 službi pokretnih knjižnica, tj. 2 službe više nego u Hrvatskoj.

i univerzitetska biblioteka Bihać (BiH) partner u Projektu. Obje knjižnice su kroz projekt dobile bibliokombije, a svečani početak rada pokretnih knjižnica upriličen je na Graničnom prijelazu Ličko Petrovo Selo – Izačić, 20. siječnja 2014. godine.

Gradska knjižnica Zadar, u 2014. godini dobila je bibliobus od sestrinske knjižnice iz Njemačke. To je drugo vozilo u zadarskoj bibliobusnoj službi koje obilazi 24 mjesta u primorju i na otocima Ugljan, Pašman, Dugi otok i Iž. Ima 27 stajališta. Ovaj *Bibliobus na otocima* počeo je s radom 2. ožujka 2014. godine.

U svim postojećim bibliobusnim službama u Hrvatskoj, osim zagrebačke, najizraženija je potreba za zapošljavanjem dodatnih djelatnika, što bi omogućilo uvođenje druge smjene rada. Uz najmanje moguće troškove, tako bilo bi moguće dvostruko povećati opseg rada postojećih vozila i njihov obuhvat, odnosno produžiti stajanje na pojedinim vrlo posjećenim stajalištima.

Potreba stabilnijeg financiranja zajednička je svim postojećim službama pokretnih knjižnica. Aktualni propisi ne uvažavaju dovoljno teritorijalne značajke i regionalni značaj usluga koje pružaju pokretne knjižnice, tj. ne propisuju u dovoljnoj mjeri obveze županija u financiranju takve usluge. Stoga upravo u području financiranja postoji velik prostor i potrebe za doradu zakonskih propisa sa svrhom ostvarivanja zajedničke potpore lokalne i regionalne zajednice te resornog Ministarstva djelatnosti pokretnih knjižnica.

3.2.4. Planovi razvoja županijskih mreža narodnih knjižnica

Istraživanje je nadalje pokazalo kako se širenje županijskih knjižničnih mreža osnivanjem novih narodnih knjižnica ili njihovih ogranaka planira u 13 županija, gdje bi pojedine općine ili gradovi trebali uspostaviti nove stacionirane knjižnice.²³ Širenje županijskih mreža osnivanjem novih službi pokretnih knjižnica bilo je početkom 2013. godine u planu u 11 županija²⁴ – od toga, u

²³ Uspostava gradske knjižnice planira se u Varaždinskoj županiji (1 knjižnica), a osnivanje ukupno 54 novih stacioniranih knjižnica u općinama planiraju: Bjelovarsko-bilogorska (2), Brodsko-posavska (2), Dubrovačko-neretvanska (5), Istarska (5), Karlovačka (5), Koprivničko-križevačka (1), Primorsko-goranska (2), Splitsko-dalmatinska (15), Šibensko-kninska (3), Vukovarsko-srijemska (6), Zadarska (5) i Zagrebačka županija (3).

²⁴ Uvođenje novih bibliobusnih službi prvi put planira 8 županija: Dubrovačko-neretvanska, Istarska, Krapinsko-zagorska, Ličko-senjska, Požeško-slavonska, Sisačko-moslavačka, Splitsko-dalmatinska i Virovitičko-podravska županija. Osnivanje još jedne pokretne službe, uz jednu već postojeću u županiji, planiraju tri županije: Bjelovarsko-bilogorska, Medimurska i Vukovarsko-srijemska županija.

8 županija službe bi se osnovale prvi put, a u 3 županije u planu je još jedna pokretna služba, uz onu već postojeću.

Iako su matične službe u svih 11 županija koje još nemaju službe pokretnih knjižnica iskazale da postoji potreba za pokretnim knjižnicama, njihovo osnivanje ipak nije planirano u svim tim županijama. U 3 županijske matične knjižnice koje još nemaju pokretne usluge, ali ni ne planiraju uvođenje takve službe (*Slavonski Brod, Šibenik, Varaždin*) kao razlozi tome iskazani su sljedeći problemi: u matičnoj županijskoj knjižnici nema kapaciteta za osnivanje i vođenje takve nove službe; ili, u lokalnoj zajednici, prvenstveno Županiji, nema razumijevanja za ovu potrebu tj. ne postoji financijska podrška; ili, ne postoje nacionalno potaknuti i pokrenuti projekti, na koje bi se knjižnice mogle osloniti, zbog čega često izostaje i lokalna podrška.

Razina ostvarenih priprema za planirano osnivanje novih pokretnih knjižnica bila je vrlo različita po županijama. Dvije knjižnice imale su pripremljene projekte za nove mreže stajališta i nova vozila (*Karlovac, Osijek*), od kojih je jedan projekt već bio u tijeku, s osiguranim sredstvima (*Karlovac*). Najviše knjižnica – njih sedam – početkom 2013. godine bilo je u fazi planiranja mreže stajališta, razmatranja vrste vozila koje bi se trebalo nabaviti, ili u fazi informiranja i pridobivanja podrške lokalne i regionalne uprave te stanovništva za uvođenje nove pokretne knjižnice i sl. (*Bjelovar – za područje Daruvara, Gospić, Krapina, Sisak, Virovitica, Vinkovci, Zagreb*). U dvije knjižnice projekti su bili na razini ideja (*Čakovec, Zadar*).

Vremenski planovi za osnivanje novih pokretnih službi bili su iskazani na sljedeći način: tri županijske knjižnice planirale su osnivanje nove službe pokretne knjižnice provesti već do 2015. godine (*Krapina, Sisak, Virovitica*). Sljedeće tri knjižnice planirale su osnivanje novih pokretnih službi do 2020. godine (*Bjelovar, Gospić, Split*), dvije knjižnice do 2025. godine (*Pula, Vinkovci*) i jedna knjižnica do 2030. godine (*Čakovec*). Dvije knjižnice nisu iskazale vremenski rok u kojem planiraju ostvariti plan (*Dubrovnik, Zadar*). Planirane nove službe trebale bi pokrivati područja s 10 do čak 70 ili 90 stajališta. Većina knjižnica planira oko 30 stajališta po vozilu na području od prosječno 10 općina. Područja se kreću od 2, 3, 5 ili 8 pa sve do 10, 13 ili čak 20 općina.

Pokazalo se kako osim želje i potrebe da se osnuju pokretne knjižnice, u županijskim matičnim knjižnicama postoji istovremeno i vrlo velika nesigurnost te brojne nedoumice kako uopće prići tome zadatku. Iz često nerealno iskazanih planova (npr., od prekratkog vremena predviđenog za provedbu projekta osnivanja nove službe i nabave vozila, pa do prevelikog broja planiranih stajališta po vozilu itd.), jasno se može iščitati velika potreba za dodatnom

poukom o mogućnostima i načinima osnivanja službe pokretne knjižnice za sve oni koji bi u to trebali biti uključeni.

Iako se svake dvije godine u Hrvatskoj redovito organiziraju okrugli stolovi namijenjeni stručnom usavršavanju na temu pokretnih knjižnica (prethodni je održan u Koprivnici, 2013., a sljedeći će biti organiziran u Bjelovaru, 17. travnja 2015. godine), to nije dovoljno za stalnu pouku knjižničara u ovom zahtjevnom području knjižničarstva. Zbog toga je Komisija za pokretne knjižnice u Centru za stalno stručno usavršavanje knjižničara Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu predložila uvođenje tečaja *Služba pokretne knjižnice kao dio županijske mreže narodnih knjižnica*. Ukoliko prijedlog bude prihvaćen, tečajevi bi se trebali održavati od 2015. godine, a predavači bi bili članovi Komisije za pokretne knjižnice.

4. Zaključak

Pokretne knjižnice u Hrvatskoj, u županijama u kojima djeluju, predstavljaju iznimno važan i uistinu nezamjenjiv dio županijskih mreža narodnih knjižnica jer pružaju knjižničnu uslugu u područjima gdje nije moguće organizirati drukčije, stacionirane oblike knjižnica. Pokretne knjižnice stoga imaju veliko značenje u razvoju i širenju ukupne knjižnične mreže u Hrvatskoj, s ciljem omogućivanja dostupnosti osnovnih knjižničnih usluga što većem broju stanovnika, bez obzira na to gdje žive. Svojom ukupnom obrazovno-kulturnom djelatnošću, pokretne knjižnice znatno pridonose podizanju kvalitete života korisnika, osobito u ruralnim područjima s relativno slabom naseljenošću, te postoji izražena potreba za njihovim osnivanjem u svim hrvatskim županijama.

Hrvatske pokretne knjižnice po sadržaju, načinu i kvaliteti pružanja usluga uspješno prate europske i svjetske trendove, kako u ponudi knjižničnih usluga i građe, tako i u obraćanju specifičnim kategorijama korisnika. Iako je naglasak putujućih knjižnica uvijek bio na pružanju usluga osobama s mjestom prebivališta u malim naseljima, udaljenima od većih središta, danas se pokretne knjižnice u svijetu, pa tako i kod nas, sve više specijaliziraju te obraćaju različitim užim, ranjivim kategorijama korisnika: djeci, starijima, teže pokretnim osobama i osobama s invaliditetom, štíćenicima domova za starije i nemoćne osobe, osobama kazneno-popravnih ustanova, pružajući im tako osim knjižničnih i vrlo važne socijalne usluge.

Utvrđeno je kako u županijskim matičnim knjižnicama postoje poticaji za osnivanjem novih, ili za proširenjem djelatnosti postojećih bibliobusnih službi

u Republici Hrvatskoj. Glavni otežavajući čimbenik pri tome je nerješeno i nedefinirano te nesigurno financiranje. Najvažniji i neophodan cilj za razvoj, ali i samo održanje bibliobusnih službi jest prvenstveno osigurati redovna financijska sredstva za njihov redovan rad, a posebno za nabavu vozila u novim službama te za pravovremenu zamjenu dotrajalih bibliobusa novim vozilima. U tu svrhu je potrebno osmisliti čvršći financijski okvir daljnjeg razvoja pokretnih knjižnica u stručnim propisima, strategijama i smjernicama, te isto to uvrstiti i u planske dokumente vlasti na svim razinama. Značajne mogućnosti za financiranje pokretnih knjižnice, osobito nabave novih i obnove postojećih vozila, donose fondovi i programi EU. U tu svrhu, poticanje projekata nabave bibliobusnih vozila na nacionalnoj razini, zajednički – za više županija istovremeno, moglo bi biti najbolji način pristupa i rješavanja ovog problema.

U Prijedlogu *Nacrta Strategije razvoja narodnih knjižnica 2013.-2015.*, razmatranom i prihvaćenom na 38. skupštini HKD-a u Osijeku 2012. godine, pokretne knjižnice ocijenjene su kao najekonomičniji način kojim se može najvećem broju stanovnika na što ravnopravnijoj i dugoročnoj osnovi omogućiti ostvarivanje jednog od temeljnih ljudskih prava na dostupnost informacija, literature i informacijske tehnologije potrebnih za informiranje, obrazovanje, cjeloživotno učenje, za korištenje kulturnih sadržaja te za poticanje čitanja od najranije dobi.

Također, pokretne knjižnice dobile su tijekom 2014. svoje mjesto i u pripremi drugih, novih strateških i zakonodavnih dokumenata. U Prijedlogu *nacrta Strategije hrvatskog knjižničarstva 2015.-2020.*²⁵ u poglavlju *Mjera 1.1.* navodi se: *Kako bi se korisnicima omogućio slobodan pristup knjižničnim uslugama, građi i informacijskim izvorima, potrebno je kontinuirano razvijati i širiti mrežu knjižnica ponudom stacionarnih, pokretnih i elektroničkih knjižničnih usluga, kako bi one bile ravnomjerno dostupne svim građanima RH.* Također, u Prijedlogu *Zakona o knjižničnoj djelatnosti i knjižnicama*²⁶ u poglavlju *Narodne knjižnice*, u čl. 28, navedeno je: *Županije su dužne u suradnji s matičnim županijskim knjižnicama osnovati županijske pokretne knjižnice (bibliobuse i/ili bibliobrodove), kako bi osigurali knjižničnu uslugu i za najmanje zajednice na svom području.*

²⁵ Nacrta Strategije hrvatskog knjižničarstva. // HKV, Ministarstvo kulture RH [citirano: 2015-03-18]. Dostupno na http://www.hkdrustvo.hr/hr/obavijesti/odabrana_novosti/632/

²⁶ Prijedlog Zakona o knjižničnoj djelatnosti i knjižnicama. // HKV, Ministarstvo kulture RH [citirano: 2015-03-18]. Dostupno na <http://www.nsk.hr/prijedlog-zakona-o-knjiznicnoj-djelatnosti-i-knjiznicama/>

Iz svega navedenog, možemo zaključiti kako je prvi korak prema budućem razvoju dijela pokretnog knjižničarstva uspješno učinjen jer su pokretne knjižnice na razini knjižnične struke u Hrvatskoj prepoznate i podržane kao obvezan sastavni dio svake županijske mreže narodnih knjižnica koji značajno pridonosi ostvarivanju poslanja javnih knjižnica.

Jedan od najvažnijih ciljeva Komisije za pokretne knjižnice i Sekcije za narodne knjižnice Hrvatskoga knjižničarskog društva stoga će i dalje biti podrška osnivanju službi pokretnih knjižnica u svim županijama koje ih još nemaju, te podrška unapređenju rada postojećih službi, u suradnji s Hrvatskim zavodom za knjižničarstvo Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, Ministarstvom kulture RH i svim drugim značajnim ustanovama koje mogu doprinijeti razvoju hrvatskoga pokretnog knjižničarstva, a time i narodnog knjižničarstva u Hrvatskoj u cjelini.

LITERATURA

Hrvatsko knjižničarsko društvo : Skupovi [citirano: 2014-06-12]. Dostupno na: <http://hkdrustvo.hr/skupovi/materijali/229>.

Imam pravo znati, imam pravo na knjižnicu [citirano: 2014-06-12]. Dostupno na: http://www.hkdrustvo.hr/pravo_na_knjiznicu.

Nacrt strategije razvoja hrvatskog narodnog knjižničarstva 2013.-2015. // Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2012. [citirano 2015-03-18]. Dostupno na: http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/alib/datoteke/file/STRATEGIJA_RAZVOJA_NAR_KNJ_RH_21-9.doc.

Pokretne knjižnice u Hrvatskoj : zbornik radova / 10. okrugli stol o pokretnim knjižnicama i 4. festival hrvatskih bibliobusa "Od kočije do suvremenog bibliobusa", Karlovac, 15. travnja 2011. Uredile Ljiljana Vugrinec, Ljiljana Črnjar, Frida Bišćan ; [prijevod na engleski Edita Gojak, Tea Fluksi]. Zagreb, Hrvatsko knjižničarsko društvo; Karlovac, Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić", 2012.

Popis stanovništva 2011. [citirano: 2014-06-12]. Dostupno na: <http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/censuslogo.htm>.

Smjernice za pokretne knjižnice / prerađeno izdanje priredila radna skupina IFLA-ine Sekcije za narodne knjižnice na čelu s Ianom Stringerom ; [s engleskog prevela Sanja Kovačević]. 1. hrvatsko izd. (prema 2. prerađenom izd. izvornika). Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011.

Standardi za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj [citirano: 2014-06-12]. Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/270810.html>.

Zakon o knjižnicama. // Narodne novine, 105 (1997-10-09) [citirano: 2015-03-18]. Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1997_10_105_1616.html